

Голові разової спеціалізованої вченої ради
в Національному технічному університеті
«Дніпровська політехніка»
доктору наук з державного управління, професору
ЛИПОВСЬКИЙ Н. А.

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
кандидата юридичних наук, доцента
Фальковського Андрія Олександровича
на дисертаційну роботу Першиної Наталії Геннадіївни
на тему: «Публічне управління у сфері охорони нематеріальної культурної
спадщини в Україні», подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та
адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та
адміністрування»

*Актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами,
темами*

Дослідження публічного управління у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини (НКС) набуває особливої актуальності в сучасному світі, де глобалізація та технологічний прогрес створюють як нові можливості, так і виклики для збереження культурної ідентичності. Вона не лише зберігає історичну пам'ять та культурні цінності, але й сприяє формуванню відчуття приналежності до певної групи, зміцнюючи соціальні зв'язки. У контексті України, де культурна спадщина є складною та багатогранною, зумовленою історичними, політичними та соціальними процесами, ефективно публічне управління НКС стає ключем до збереження цього цінного надбання для майбутніх поколінь.

Актуальність теми дослідження посилюється також через зростаючу роль НКС у розвитку туризму, економіки та зміцненні культурної різноманітності. Популяризація нематеріальної спадщини може стати потужним інструментом для залучення туристів та стимулювання економічного зростання регіонів. Водночас, збереження НКС є важливим для підтримання культурного розмаїття, яке є однією з фундаментальних цінностей сучасного світу. У цьому

контексті публічне управління повинно забезпечувати баланс між збереженням традицій та їх адаптацією до сучасних умов, враховуючи динамічний характер НКС, яка постійно змінюється під впливом соціальних, економічних та екологічних факторів.

Європейська інтеграція України додає ще один вимір актуальності дослідження публічного управління у сфері НКС. Однак, навіть у країнах ЄС управління у сфері НКС стикається з викликами, такими як нерівномірний розподіл ресурсів та вплив екологічних чинників, зокрема зміни клімату та урбанізації. Це вимагає розробки адаптивних стратегій, які враховували б як збереження, так і розвиток НКС, а також інтегрували екологічний та інші підходи у процеси управління.

Зрештою, дослідження публічного управління у сфері охорони НКС є критично важливим для забезпечення сталого розвитку та культурної безпеки.

З огляду на вище вказане, актуальність теми дослідження, обраної Першиною Наталією Геннадіївною, не викликає сумнівів.

Дисертаційне дослідження виконане у межах комплексного наукового проєкту кафедри державного управління і місцевого самоврядування Навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» за темами: «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні», номер державної реєстрації 0122U002375 (з 01.03.2022 р. до 29.12.2024 р.); «Цифрова трансформація публічного управління», номер державної реєстрації 0122U002236 (з 01.03.2022 р. до 29.12.2024 р.), у яких авторка брала участь як молодший науковий співробітник, виконавець (є відповідні довідки про участь в НДР). Матеріали досліджень представлені відповідними підрозділами у заключних звітах з НДР та увійшли до наукових публікацій, що готувалися за результатами виконання наукових тем.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів підтверджується опрацюванням значної кількості наукових праць за темою дослідження, нормативного, наукового, аналітичного характеру та інших документів (244 найменування, з них 54 – англійською мовою), використанням комплексу методів наукового дослідження, а також апробацією наукових результатів на 7 науково-комунікативних заходах і 5 публікаціями у наукових фахових виданнях України.

Структурно рукопис дисертації Н. Г. Першиної складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи становить 294 с. Обсяг основного тексту – 205 с. Робота містить 8 рис., 2 табл., 3 додатки (на 8 с.).

Відповідно до мети та завдань дослідження, авторкою у *першому розділі* дисертації – «Теоретичні основи та історія охорони нематеріальної культурної спадщини» – досліджено охорону НКС як наукову проблему, сферу публічного управління; зроблено нарис історії становлення та розвитку пам'яткоохоронної галузі в Україні та зарубіжного досвіду публічного управління у сфері охорони НКС. Автор дисертації, зазначаючи, що тема управління у сфері охорони НКС для України не має глибокої традиції, звернув увагу на доволі широке коло публікацій вітчизняних дослідників за останні 7-10 років, зробивши логічний висновок про те, що «сучасні дослідження характеризуються міждисциплінарним підходом» (с. 55). Продовжуючи цю традицію, автор дисертації також доволі результативно застосувала міждисциплінарний підхід в розділах 2 і 3 свого наукового дослідження.

Обґрунтованою, хоч і традиційною для сучасної науки, є періодизація державної політики у сфері охорони культурної спадщини в Україні, якої дотримується Н. Г. Першина, і яку розділяє на декілька умовних періодів: «дорадянський»; «радянський»; 90-ті рр. XX ст. – 2000 рр.; початок XXI ст. – сучасний (с. 64).

В цілому логічною та обґрунтованою є побудова п 1.3. «Зарубіжний досвід публічного управління у сфері охорони нематеріальної культурної

спадщини», який складено з пп. 1.3.1. «Досвід публічного управління у сфері ОНКС» та пп. 1.3.2. «Досвід публічного управління у сфері ОНКС, узагальнений науковцями». Автор визначив ключові аспекти публічного управління зарубіжного (точніше – європейського) досвіду, Європейської інтеграції та культурної спадщини (с. 98), що також увійшли до компонентів наукової новизни.

Одним з позитивних висновків, що отримає подальший розвиток в розділах 2-3 дисертації, є той, що вказує на «комплексний підхід, що поєднує державну політику, публічне управління та адміністрування, громадянську активність, інноваційні технології та міжнародне співробітництво» у сфері охорони НКС (с. 100).

У *другому розділі* дисертації – «Публічне управління у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини: вітчизняні та світові проєкції» – досліджено інституційний дизайн сфери охорони НКС на міжнародному рівні; нематеріальну культурну спадщину в нормативно-правових актах України; ідентифіковано інструменти формування та реалізації публічного управління у сфері охорони НКС на основі Аналітичної доповіді ЮНЕСКО 2023 року (п. 2.3).

Акцентовано на тому, що на міжнародному рівні інституційний дизайн охорони НКС сформовано навколо основних цінностей та принципів, що зосереджуються на захисті культурного різноманіття та визнанні культурної ідентичності спільнот (с. 125-128). Конвенція ЮНЕСКО 2003 року є основним документом, який закладає юридичну основу для захисту НКС, базуючись на концепції культурної спадщини як невід’ємної складової людської ідентичності та прав людини. Цей потребує інструмент наголошує на значенні сфери НКС як живої спадщини, що особливих підходів у межах правового забезпечення, відмінних від тих, що застосовуються до матеріальної спадщини.

Доведено, що нормативно-правова база України щодо охорони НКС перебуває на стадії формування. Хоча існують певні позитивні зрушення, загалом вона є недостатньо розвиненою та потребує подальшого

вдосконалення. В Україні існують закони щодо охорони культурної спадщини, зокрема Закон «Про охорону культурної спадщини», і закріплено поняття нематеріальної культурної спадщини. Україна також є учасником міжнародних конвенцій.

Однак законодавство України не містить достатньо детальних норм для охорони НКС, бракує інтеграції з іншими галузями права, а наявні норми часто не застосовуються через відсутність інструментів і фінансування. НКС потребує єдиної державної політики та цілісної системи публічного управління цією сферою, а також законодавства щодо кримінальної відповідальності за порушення. В дисертації виділено основні правові колізії та неузгодженості в нормативно-правовій базі України у цій сфері. Авторка запропонувала перелік основних завдань держави, а відтак – і публічного управління у сфері охорони НКС в Україні (с. 132-134). Визначено ключові напрями, процеси, функції публічного управління, аспекти, тенденції розвитку у світовій практиці охорони НКС, в аспектах публічно-управлінському та міжсекторальному (с. 174-179).

Розширений аналіз Аналітичної доповіді 2023 року з метою ідентифікації в ньому дій, напрямків роботи та структурованих результатів діяльності дозволив ідентифікувати та довести наявність в них функцій публічного управління у сфері охорони НКС: планування (стратегічне) або напрям розробки та формування політики, комплексної стратегії; прийняття рішень; мотивація, створення стимулів для праці у даній сфері; організація (координація); комунікація; контроль та оцінка; робота з персоналом (суб'єктами практичної діяльності та носіями НКС).

У *третьому розділі* дисертації – «Напрями вдосконалення публічного управління у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні» – розглядаються концептуальні засади публічного управління у сфері охорони НКС в Україні. Автор обґрунтовує методологічний підхід, що базується на процесному підході та теоретичних перспективах дослідників М. Садрі, А. Арістиду та Д. Равазі.

Ключові положення розділу 3 включають: визначення принципів публічного управління у сфері ОНКС, серед яких партнерство, демократичність, прозорість, стійкість, соціальна відповідальність та інші; встановлення взаємозв'язку між принципами управління та його функціями; розроблення критеріїв оцінки ефективності заходів з охорони НКС; дослідження підкреслює важливість міжсекторальної взаємодії, громадянської активності та комплексного підходу до публічного управління у сфері культурної спадщини.

Таким чином, в дисертації визначено та обгрунтовано ключові напрямки процесного підходу в публічному управлінні у сфері охорони НКС включають:

- інституційну перспективу: формування чіткої архітектури взаємодії між владними структурами, громадськими інституціями та підприємницьким середовищем. Це передбачає розроблення нормативних документів і координаційних механізмів;

- економічну поведінку: врахування фінансових стимулів, зокрема грантової підтримки для активізації учасників, створення мотиваційних схем професійної та непрофесійної діяльності суб'єктів у сфері публічного управління у сфері охорони НКС;

- ресурсний потенціал: стратегічне планування, організація, мобілізація фінансових, кадрових та інформаційних активів для збереження культурної спадщини;

- управлінську експертизу в контексті організаційного пізнання, де публічне управління та міжсекторальне партнерство фокусуються на системі управлінських інструментів та практиках, необхідних для ефективної міжгалузевої співпраці;

- комунікативну взаємодію: значущість діалогу, комунікаційних процесів, прийняття рішень та моніторингу з громадськістю для врахування інтересів усіх стейкхолдерів при формуванні політики у сфері охорони НКС.

Результати міжсекторальної інтеграції передбачають: посилення синергетичного впливу на формування державної політики; забезпечення

комплексного підходу до охорони культурної спадщини; підвищення легітимності державної стратегії через громадську партисипацію; сприяння сталому розвитку шляхом впровадження питань збереження НКС у різні суспільні площини.

Розділ 3 також вміщує рекомендації органам публічного управління регіонального рівня для організації практичної діяльності у сфері охорони НКС.

Науковими методами даного дослідження у сфері охорони НКС виступають принципи історизму, наукової об'єктивності та визначення загальних закономірностей розвитку методології публічного управління. Дослідження базується на методах спостереження, аналізу документів ЮНЕСКО, нормативно-правової бази та наукових джерел.

Ключовими методологічними підходами є синтез, порівняння, узагальнення, історико-порівняльний та типологізації. Ці методи дозволяють об'єднати різні наукові підходи, виявити спільні риси та закономірності в управлінні культурною спадщиною, класифікувати об'єкти за спільними ознаками та створити цілісне уявлення про досліджуване явище. Метод аналогії сприяє запозиченню ефективних управлінських інструментів з інших сфер для вирішення завдань публічного управління у сфері охорони НКС.

Результатом застосування цих наукових методів стало формування комплексної концепції публічного управління у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини, яка враховує міжсекторальну взаємодію, локальні особливості та сучасні технологічні можливості, що дозволило Н. Г. Першиній досягти мети та добре розкрити зміст завдання дисертаційної роботи.

Дисертаційне дослідження характеризується послідовним та логічним викладенням наукового матеріалу. Структура роботи побудована таким чином, що кожен розділ має чітку внутрішню логіку та взаємопов'язаність з іншими частинами дослідження.

Наукові положення та висновки підтверджені ґрунтовною джерельною базою, використанням графічних матеріалів (схем, таблиць) та коректними посиланнями. Кожен розділ завершується власним переліком використаних джерел, що підкреслює самостійність та обґрунтованість проміжних наукових результатів.

Загальні висновки дисертації повністю корелюють із поставленими дослідницькими завданнями, містять конкретні практичні рекомендації та

відповідають сучасним вимогам наукових робіт, демонструючи високий рівень методологічної культури дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Безперечною новизною роботи є те, що авторкою:

уперше: на основі аналізу Аналітичної доповіді ЮНЕСКО 2023 року виокремлено процесні характеристики публічного управління у сфері охорони НКС, доведено взаємопов'язаність функцій управління: планування, прийняття рішень, мотивації, організації, комунікації та контролю; запропоновано методологічний підхід, що поєднує процесний підхід з теоретичними перспективами міжсекторального партнерства. Обґрунтовано вісім принципів публічного управління у сфері ОНКС, зокрема партнерство, демократичність, прозорість, стійкість, соціальна відповідальність тощо.

удосконалено: перелік ключових аспектів публічного управління у контексті європейської інтеграції: культурний простір, міжнародні угоди, обмін досвідом, державна підтримка, законодавче забезпечення; формулювання охорони нематеріальної культурної спадщини як багатофункціонального управлінського процесу, що вимагає системного підходу та залучення різних суб'єктів.

Набули розвитку: концепт системності інструментів публічного управління та їх взаємозв'язку; принципи публічного управління у сфері ОНКС; критерії оцінки ефективності заходів з охорони НКС.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях та відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій обґрунтовані теоретичні основи застосування процесного підходу в публічному управлінні ОНКС та міжсекторального партнерства в цій сфері.

Сформульовані в дисертації теоретичні положення і практичні рекомендації в дисертації отримані авторкою особисто, достатньо повно відображені в 12 наукових працях, з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України (з них 2 – у співавторстві), 7 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій. Кількість, обсяг та зміст опублікованих

праць відповідають вимогам МОН України щодо висвітлення та оприлюднення основного змісту дисертації на здобуття ступеню доктора філософії й надають авторові право публічного захисту дисертації. Аналіз представленого рукопису дисертаційної роботи та наукових публікацій Н. Г. Першиної показує їх відповідність.

Дисертаційна робота Н. Г. Першиної перевірена на унікальність тексту за допомогою онлайн-сервісу для пошуку плагіату «Strike Plagiarism». Текст дисертації перевірено програмою на наявність текстових запозичень. Схожість тексту – 4,15 % (максимальний збіг загальновідомих для даної галузі термінів та визначень з однією роботою). Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Значення роботи для науки, практики та суспільства

За результатами вивчення внеску авторки у розвиток галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», вважаємо, що результати дисертаційного дослідження мають важливе наукове та практичне значення:

– *наукове значення* дисертаційного дослідження полягає в розробці комплексної методології публічного управління у сфері охорони НКС в Україні, методологічного підходу, сутністю якого є гібридизація процесного управління та міжсекторального партнерства. Дослідження має теоретичне та практичне значення для вдосконалення державної політики у сфері охорони культурної спадщини, що підтверджується досягненням мети дослідження та отриманими результатами, які мають елементи наукової новизни;

– *практичне значення* дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно забезпечує методологічне підґрунтя для формування ефективного публічного управління у сфері охорони НКС та полягає в розробці пропозицій з удосконалення публічного управління шляхом запровадження процесного підходу та міжсекторального партнерства між державою, політичними інститутами, громадянським суспільством і громадами.

Результати теоретичних та практичних напрацювань дисертаційної роботи дістали *впровадження*. Пропозиції щодо формування концептуальної

моделі публічного управління у сфері ОНКС на основі міжсекторальної взаємодії впроваджено Управлінням культури і туризму Донецької обласної державної адміністрації під час заходів з охорони культурної спадщини у 2024 році (Довідка про впровадження № 177/0/191-25 від 13 лютого 2025 р.), в діяльності Дніпропетровської обласної асоціації органів місцевого самоврядування (Довідка про впровадження № 63/01-2025 від 17 січня 2025 р.), під час вдосконалення навчально-методичного забезпечення освітніх програм в ННІДУ НТУ «Дніпровська політехніка» (Довідка про впровадження № 12-34/185 від 30 грудня 2024 р.) (Додаток А). Зазначене у сукупності свідчить на користь практичної значущості результатів дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Відзначаючи нові науково-обґрунтовані результати та практичні рекомендації, вважаємо за необхідне звернути увагу здобувачки, а також членів разової спеціалізованої вченої ради на певні дискусійні положення, що містяться в роботі:

1. Чи можна вважати, що автор послідовно розмежовує поняття «культура», «культурна спадщина», «нематеріальна культурна спадщина»? У тексті зустрічаються різні дефініції – чи не створює це плутанини?

2. Чи достатньо в дисертації обґрунтовано теза про те, що культура «існує незалежно від інфраструктури» (с. 39)? Як це узгодити з тим, що сам авторка зазначає роль музеїв, бібліотек тощо у збереженні культурних практик? Тезі про «незалежність культури від інфраструктури», з нашої позиції, суперечить аргумент про важливість державного фінансування культурних інститутів.

3. Якій позиції, або на яких варіантах їх поєднання, є прихильною дисертантка: що культурна політика в Україні має бути централізованою (через держпрограми) чи децентралізованою (з опорою на громади)?

4. Чи не суперечить ідея децентралізації управління у сфері охорони НКС пропонованій централізованій моделі через державні та інші ((місцеві, громадські та інші програми, зміст і характер яких з тексту дисертації

незрозумілий (с. 37, 39, 46, 49, 53, 66 і т. д.))? Авторка дисертації чітко не відповіла на запитання: «Як уникнути бюрократизації при активній ролі держави»?

5. У тексті підкреслюється важливість громадянського суспільства, але запропоновані критерії оцінки (табл. 3.1) (с. 222) викликають питання про співвідношення контролю з автономією громад, та акцентують на кількісних показниках (наприклад, кількість заходів), які можуть сприяти формалізації процесу замість підтримки справжньої автономії носіїв традицій.

Разом із тим, наведені зауваження суттєво не впливають на зміст дисертації.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження Наталії Геннадіївни Першиної є оригінальною та завершеною науковою працею, результати якої мають значний науковий внесок, теоретичну і практичну цінність. Положення, висновки та рекомендації, винесені на захист, ґрунтуються на достовірних даних, а заявлена наукова новизна повною мірою розкрита в роботі. Високий рівень проведеного дослідження та його прикладний характер свідчать про професійну зрілість авторки, який продемонстрував глибоке розуміння методології наукової роботи та публічного управління. Наукові публікації, присвячені темі дисертації, повною мірою відображають ключові ідеї, висновки та практичні пропозиції, сформовані в результаті проведеного дослідження.

Актуальність обраної теми дослідження, належний науково-теоретичний рівень, аргументованість і достовірність отриманих висновків та рекомендацій, ступінь наукової новизни, теоретична та практична значущість, стиль викладення матеріалу та оформлення рукопису дають підстави зробити висновок, що дисертаційна робота *Першиної Наталії Геннадіївни на тему: «Публічне управління у сфері охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні»* згідно свого змісту, наукової новизни і прикладної цінності відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого відповідною Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31 травня 2019 р.), а її авторка – *Першина Наталія Геннадіївна* – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державознавства,
права та європейської інтеграції
Національного університету
«Одеська політехніка»

А. О. Фальковський

Фальковський А.О.

Севрукісеє